

BISMARCK ÉS ANDRÁSSY

Magyarország a német hatalmi politikában a XIX. század második felében

(Teleki László Alapítvány, Budapest, 1998., 457 o.)

A magyarság közép-európai történelmében mindig (jószerével a honfoglalás óta) kiemelkedően fontos *német kapcsolat* egyik legizgalmasabb korszakának, a XIX. század második felének történetével foglalkozik Diószegi István legújabb kötete. Címe alapján (Bismarck és Andrásy) az olvasó akár egyfajta párhuzamos életrajzra is gondolhatna, olyanra, amelyet Halász Imre publikált még az első világháborút megelőző esztendőben. Hogy azonban itt egészen másról van szó, az már az alcímből is sejthető. Tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy ebben az esetben éppenséggel az alcím az, ami igazán felkeltheti az olvasó érdeklődését. Nem mintha a múlt század utolsó harmadának két politikus őriása önmagában nem volna képes elegendő *attraktivitást* adni bármely, személyüket a középpontba állító szakmunkának. Mégis, az igazi *blickfang* az alcímben rejlik. Maga a szerző is szükségét látta, hogy az előszóban rövid magyarázatot fűzzön az első pillantásra is szembeütő témaválasztáshoz: hogy miért az önálló államisággal csupán a dualista birodalom keretei között rendelkező Magyarország és nem az Osztrák-Magyar Monarchia Németországhoz fűződő kapcsolatait kívánta vizsgálata középpontjába állítani.

Az alapkérdés természetesen nem az, hogy tekinthető-e Magyarország a Monarchia keretei között önálló külpolitika-formáló tényezőnek. A dualista kormányzati struktúra a maga sajátosan bonyolult módján természetesen nyújtott lehetőséget arra, hogy a magyar politikai elit érvényre juttassa érdekeit külpolitikai vonatkozásban is. Hogy mindezt milyen eszközökkel és milyen hatékonysággal tudta megvalósítani, az nyilván nagyon sok tényezőtől függött, mindenesetre eleve nem jelenthetett hátrányt ebben a vonatkozásban (sem), ha a közös külügyminiszter történetesen magyar volt. Mennyire tükröződnek tehát az Andrásy

irányította külpolitikában a magyar érdekek? – ez az egyik leginkább érdeklődésre számot tartható kérdés, hozzátéve természetesen azt, hogy az egykori honvédőrnagy Metternich íróasztaláig ívelő karrierje korábbi szakaszában, magyar miniszterelnökként is erőteljes befolyást gyakorolhatott a külügyek formálására.

Másfelől – amint Diószegi professzor írja – „az államok egymáshoz fűződő kapcsolataik alakítása során bizonyos előfeltételekből indulnak ki.” Ennélfogva nem csupán a tényleges külpolitikai lépések, de az *előfeltételek* is határozott politika-alakító tényezőként funkcionálnak. Berlinben a tárgyalt időszakban olyan fontos szereplőnek tekintették Magyarországot, amely a német (porosz) érdekeknek megfelelő irányban képes befolyásolni a dualista külpolitikát. Nem meglepő tehát, ha ezért mindig különös figyelmet fordítottak a transz-lajtániai eseményekre. Budapesten ugyanakkor hasonlóan fontos tényezőt láttak Németországban, olyan tényezőt, amely alkalmasint Béccsel szemben is támaszt jelenthet. Ily módon egyfajta érdekazonosság körvonalai láthatóak a német és magyar külpolitikában. Ráadásul a kölcsönösen pozitív elvárások mindkét oldalon egy-egy személyre – a külügyeket többé-kevésbé önállóan irányító politikusokra – összpontosultak: Bismarckra és Andrásyra. (Az más kérdés, hogy az utóbbi személyének kizárólagos fontosságát Berlinben alaposan túlbecsülték, amint az Bismarck számára 1879 után igen gyorsan ki is derült.)

A magyar-német kapcsolatokra vonatkozó kérdésfeltevés relevanciáját tehát aligha lehet megkérdőjelezni. Ugyanakkor e kapcsolatrendszer hiteles bemutatása „csak megfelelő háttér előtt lehetett eléggé karakterisztikus.” Mindez annyit jelent, hogy a szóban forgó kötet nem csupán a magyar-német kapcsolatokról szól, ami természetesen semmivel sem csökkenti tudományos értékét.

(Legfeljebb a recenzens – ha nem a tradicionálisan konzervatív stílusára és szerkesztési elveire oly sokat adó *Hadtörténelmi Közlemények* számára készítené beszámolóját, némi kajánsággal állapíthatná meg: úgy látszik, hogy a szimulálás, amely „Oxenstierna óta a diplomácia eszköztárába tartozik”, néha a diplomáciatörténet-írás művelői számára sem ismeretlen). Diószegi professzor valójában rendkívül átfogó képet ad a XIX. század második felének politikatörténetéről, különös tekintettel a magyar-német, de legalább annyira a német-osztrák-magyar, illetve a *három császár szövetségét* alkotó államok kapcsolataira.

A diplomáciatörténet az olvasó szempontjából nem könnyű műfaj, s feltehetőleg nem az művelői számára sem. A szerző olyan széles adatbázist mozgósított vizsgálata során, amely nem csupán a közvetlenül érintett államok archívumaiban őrzött dokumentumokat, de az angol, francia és orosz levéltári forrásokat is magába foglalja. A kötet nem kevesebb, mint közel két és félezer (!) lábjegyzete is mutatja a munka volumenét. (Mindazonáltal a recenzens ezúttal sem állhatja meg, hogy ne kifogásolja azt a gyakorlatot, amidőn a lábjegyzeteket a kötet végén összegyűjtve, nem pedig a lap aljára tördelik. Lehet, hogy nyomdatechnikai okokból így kényelmesebb, az olvasó azonban arra kényszerül, hogy folyton hátralapozzon.) Az információk hatalmas tömege mellett jószerével alig marad hely hosszas elméleti eszme-futtatásokra, viszont a kép, amely ily módon az olvasó elé tárul, páratlanul pontos és sokrétű. (A gondosan szerkesztett munka felépítése csak egyszer tűnik problematikusnak, amikor a szerző nem egészen indokolt *extratour*t tesz a hadtörténetírás mezejére az orosz-török háború kapcsán.)

Külön értéke a műnek, hogy a szerző a hasonló időben keletkezett különféle konzuli- és követjelentéseket módszeresen szembeesíti egymással. Ily módon voltaképpen nem a *mi*

történt?, hanem a *hogyan történt?* kérdése áll a figyelem középpontjában. Ez hasonlatossá teszi a kötetet a filmes műfajban manapság igen népszerű *werkfilmek*hez, ahol tudvalévőleg a mozgóképek megszületésének folyamata, nem pedig a nézők elé kerülő végleges változat a lényeges. Más szóval Diószegi professzor e munkája a politikacsinálás kulisszatitkait tárja fel a beavatatlan olvasók előtt. A tulajdonképpeni téma: a *kettősszövetség* (Zweibund, 1879) megszületése, az a folyamat, ahogyan a három császár szövetsége politikához makacsul ragaszkodó Bismarck következetesen ellenáll a hol Andrássy, hol a szentpétervári udvar felől érkező csábításoknak, és nem hajlandó „pártot ütni” egyik szövetségeseivel szemben sem. Amikor azután 1879-ben Andrássy visszavonulásának hírére ez a következetesség (amely, mint a szerző bemutatja, nem is annyira szilárd), váratlanul meginog, Bismarck maga kezdeményezi az oroszellenes összefogás szerződésbe foglalását. Andrássy távozása után viszont a német kancellár minden eszközzel igyekszik devalválni a szövetséget, ami természetes módon kiváltja a posztjától, de nem a politizálástól visszavonult egykori harcostárs tiltakozását. Így azután Andrássy életének utolsó éveire erősen megromlik kettejük között a viszony.

Hogy a kettősszövetség mennyit is ért valójában, azt a történelem jóval később mutatta meg, akkor, amikor már mind Andrássy, mind Bismarck rég a földben nyugodott.

Az a külpolitikai irány, amelyet közös művük a magyarok és a németek számára kijelölt, ha nem is nyílegyenesen, de az első világháború kitörése felé vezetett. Ahhoz a történelmi sorsfordulóhoz, amely sok tekintetben döntő mértékben meghatározta jelenkori történelmünk alakulását. Diószegi professzor legújabb könyve sokat segíthet e folyamat előzményeinek pontosabb megértésében.

Pollmann Ferenc